

FIKHÎ BİLGİLERİN HAYATA YANSITILMASI BAĞLAMINDA DİN GÖREVLİLERİ

Mustafa YILDIRIM *

ABSTRACT

Reflection of Jurisprudential Knowledge in Life within the context of Religious Services

Because it is directly related to words and actions of believers, jurisprudential knowledge make up essential part of religion of Islam as reflected in human life. This knowledge is communicated to people mainly by persons of religious services. For his reason, it is necessary that the jurisprudential knowledge should be adequate for resolving the daily problems of believers life; and the persons in religious services should have sufficient skills in learning, practice and methods. The society should be offered coherent, balanced jurisprudential knowledge based on compassion and tolerance in order to for them to lead a productive and comfortable life.

ÖZET

Fıkhî bilgiler, insanın söz ve fiillerini doğrudan ilgilendirmesi sebebiyle İslâm dininin insan hayatına yansıyan önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu bilgilerin insanlara ulaştırılması günümüzde çoğunlukla din görevlileri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Bunun için fıkhî bilgilerin günlük hayatın problemlerini çözer nitelikte olması ve bunları halka aktaracak din görevlilerinin bilgi, uygulama ve yöntem bakımından yeterli donanıma sahip olmaları gerekmektedir. Topluma tutarlı, dengeli, sevgi ve hoşgörüyü esas alan, günlük hayatlarını kolaylaştırıcı ve işlerinde verimli olmayı sağlayan fıkhî bilgiler sunulmalıdır.

* Doç. Dr., D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Anahtar Kelimeler

Fikhî bilgiler Din görevlileri

Diyamet Eğitim

GİRİŞ

“Şer’î-amelî hükümleri tafsilî delillerden elde ederek bilmek”¹ olarak tanımlanan fıkıh ilminin konusunu şer’î-amelî hükümler oluşturmaktadır. Bu ilmin nihaî gayesi ise; Müslümanların, Yüce Yaratıcı’nın razı olacağı ve bu vesileyle dünya ve ahiret saadetini kazanacakları bir hayât tarzı oluşturmalarına yardımcı olmaktır. Bilindiği üzere bu ilim, usûl ve fîrû olmak üzere iki alandan oluşmaktadır. Usûl, hükmün arka planını ve dinî gerekçelerini yani, bir nevi teorik yönünü ele alırken; fîrû, olayların doğrudan pratik yönüyle, hayata yansımalarıyla ilgilenir. Hükümler ise hayata yansiyabildiği ölçüde pratik bir değer taşır. Fıkıhın tanımındaki “amelî” ifadesi bu gerçeği ifade etmektedir.

Fıkıh, insan hayatının bütününü kapsayan hükümler manzumesidir. Ancak insan hayatı değişik asır, değişik coğrafya ve değişik toplumlarda aynı şekilde cereyan etmediğinden, ibadetler ve haramlığı açık olan hükümler gibi belli sabiteler dışında, her zaman için geçerli ve değişmez fıkıh hükümlerinden söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla her dönemin kendi özellikleriyle örtüşen farklı fikhî hükümlerden bahsetmek mümkündür. Laik sistemle yönetilen ülkemizde büyük çoğunluğu müslüman olan insanlarımızın özel hayatında fikhî hükümlerin önemli bir yeri vardır. Bu yazımız, günümüz fıkıh anlayışının yurt içi ve yurt dışında yaşayan vatandaşlarımıza ve dindaşlarımıza aktarılıp benimsetilmesi hususunda din görevlilerinin konumu ve rolü hakkında bir kısım tespit ve teklifleri konu almaktadır.

Bu yazımızda, günümüz fikhî bilgilerini sorgulamak gibi bir amaç güdülmemiş, din görevlilerinin din hizmetini halka götürürken yararlandıkları, kendi ellerindeki ve toplumdaki fikhî malzemenin genel durumu ortaya konarak bazı tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Toplumda hiçbir ayırım yapmadan din hizmetini götürmekle yükümlü olan ve bunu yaparken de çatışmadan

¹ Abdülkerim Zeydan, *el-Vecîz fi Usûli'l-Fıkh*, Beyrut 1994, s. 8; Ebû Zehra, *Usûlü'l-Fıkh*, İstanbul ty., s. 6.

uzak, bütünleştirici bir rol üstlenmesi gereken din görevlisinin sahip olduğu fikhî birikim ve muhatap olduğu kesimin dini algılama biçimini doğru değerlendirmesi din hizmetinin verimliliği açısından büyük önem arz etmektedir.

A- KAVRAM VE KAPSAM

Din görevlisi kavramı, il ve ilçelerdeki müftü ve müftü yardımcıları ile birlikte doğrudan halka din hizmeti veren vâizler, din hizmetleri uzmanı, Kur'an kursu öğreticileri, imam hatip ve müezzin kayyımları kapsamaktadır. Resmî statü itibarıyla müftü ve müftü yardımcıları genel idare sınıfında olmakla beraber, fikhî bilgilerin halka yansıtılması hususunda doğrudan muhatap konumunda olmaları açısından, din hizmetinin genel yapısı içinde değerlendirilmişlerdir.

Fikhî bilgiler kavramı ile de, öncelikle ilmihal bilgileri, ahvâl-i şahsiyye yani nikah ve talak hükümleri, muharremât, kerahiyye ve istihsan² kastedilmiştir. Bunun yanında daha az yoğunlukta olmakla beraber sırasıyla muamelât, miras ve siyasete dair hükümler de, din görevlisine tevcih edilmektedir. Fıkhın günümüzde, pratik hayatla ilgisi en az olan bölümü ise, ukubât/ceza kısmıdır.

Sözü edilen kavram ve kapsamın tespiti ve yapılacak diğer yorum ve değerlendirmeler; 11 yıl imam-hatiplik, 9 yıl Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmetiçi Eğitim Merkezi'nde Öğretmenlik, 10 yılı aşkın akademisyenlik – ki bu süre, hizmet içi eğitimle iç içe geçmiştir- olmak üzere toplam 30 yıl boyunca yapılan gözlem ve analizlere dayanmaktadır.

B- GÜNÜMÜZ FIKIH BİLGİLERİNİN KAYNAĞI

Günümüz fikh bilgilerinin İlahiyat fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, bazı sivil cemaat örgütleri, eski ve yeni yazılmış ilmihal ve fetva kitapları olmak üzere dört ana unsurdan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Buna Diyanet İşleri Başkanlığı'nın uzun süreli ihtisas kurslarını eklemek de mümkündür. Buradaki kaynak ifadesi, fikhî

² Buradaki "istihsan" kavramıyla, fikh usûlündeki fer'î delillerden olan "istihsan" değil, fûrû fikhının bölümlerinden olan "günlük hayatta dinen hoş görülme ve hoş görülen hususlar"dan bahseden "kerahiye ve istihsan" bölümündeki istihsan kastedilmiştir.

bilgilerin üretilip öğrenildiği yer anlamındadır. Terim anlamı itibarıyla fikhî bilgilerin kaynağının şer'î deliller olduğu bilinen bir gerçektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin din öğretimi alanında öğretim veren en yüksek kurumu ilahiyat fakülteleridir. Bu fakültelerde Temel İslâm Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri ve İslâm Tarihi ve Sanatları olmak üzere üç bölümden oluşan ilâhiyat öğretimi; fıkıhtan tasavvufa, din eğitiminden felsefeye, din psikolojisinden din sosyolojisine, İslâm tarihinden edebiyata kadar geniş yelpazeli bir din öğretimi gerçekleştirilmektedir. Büyük çoğunluğu teorik olan bu dersler öğrenciye güncel bir din anlayışı kazandırmakla beraber, derslerin bir kısmı entelektüel tartışmalar düzeyinde kalmakta ve dindar halkın gündemini ve hayat tarzını ilgilendirmemektedir. Din hizmetini koordine eden kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı yetkili ve personelinin büyük çoğunluğunu bu fakültelerden mezun olanlar oluşturmaktadır. Son dönemlerde imam-hatiplik görevi alanların önemli bir bölümü de ilâhiyat fakültesi mezunudur.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, halkın sorduğu dinî soruları, fıkıh mirasımızı esas alarak ve günümüz şartlarını da göz önünde bulundurarak cevaplandırmaktadır. Başkanlık, ilâhiyat fakültesi mezunu olan görevlilerinin Arapça dilbilgisine ve temel İslâm kaynaklarına vukufiyetlerini artırmak için hizmet içi ihtisas kursları açmıştır. Bu kurslarda çok seviyeli ve verimli bir öğretim gerçekleştirildiğini, konumuz itibarıyla ifade etmek gerekirse tarihî fıkıh mirasımızın önemli ölçüde aktarıldığını söylemek mümkündür. Ancak bazen bu bilgilerin olduğu gibi günümüze aktarılmaya çalışılması ve bu hükümlerin konmasının altındaki maslahat ve gerekçelerin göz ardı edilmesi gibi bir yanılsa düşüldüğü de zaman zaman görülmektedir.

Günümüzde din öğretimi veren resmî kurumların dışında farklı din anlayışı ve yorumuna sahip değişik sivil örgütlenmelerin, cemaatlerin varlığı bir gerçektir. Bu cemaatlerin bir kısmının din anlayışları ilahiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din anlayışlarıyla genel anlamda örtüşmekte, ancak uygulamada bazı farklı oluşum ve yöntemler benimsemektedirler. Bir kısım cemaatler ise hem içerik hem de yöntem bakımından çok daha farklı, hatta radikal sayılabilecek görüş ve anlayışa sahip olabilmektedirler. Kur'an'a bütüncül değil de parçacı bir anlayışla yaklaşılması ve bazı psikososyal durumlar bu tür oluşumlara kaynaklık eden önemli unsurlardandır.

Günümüz fikhî bilgilerin elde edildiği bir diğer kaynak da ilmihaller ve fetva kitaplarıdır. Klasik ilmihal kitapların içeriğini genelde itikat, ibadet ve ahlak konuları oluştururken, yeni yazılan ilmihallere günlük hayatta yer alan pek çok konu dahil edilmiştir. Soru cevap şeklinde oluşturulan fetva kitapların içeriğini de bu konular oluşturmuştur. İlmihal ve fetva kitaplarına konu edilen hususlar özü itibarıyla klasik eserlere dayandığından, ayrıca fetvaların, fetva verilen kişinin özel durumu ve verildiği zamanın sosyokültürel ve ekonomik şartlarıyla doğrudan ilgisinin bulunması sebebiyle, bunların günümüze sağlıklı olarak aktarılması hususunda da bazı aksaklıklar olabilmektedir.

C- DİN GÖREVLİLERİNİN FIKHÎ DONANIMLARI

Din görevlilerinin fikhî donanımlarının yeterli olduğunu söylemek zordur. Bu yetersizliğin iki ana sebepten kaynaklandığı söylenebilir:

1- Görev Öncesi Aldıkları Eğitimin Yetersizliği

Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki din görevlilerinin büyük bölümü İmam-Hatip Lisesi mezunudur. İmam-Hatip Liseleri bir meslek okulu olmakla beraber, buralardaki öğrenciler diğer liselerdeki derslerin çoğunu da görmektedirler. Dolayısıyla genel müfredatın bir bölümünü oluşturan meslekî derslerin içinde ayrıca küçük bir bölümü teşkil eden fikhî bilgilerin de yetersiz olacağı aşikardır. Kaldı ki, okutulan dersler bütünüyle meslekî ders olsa bile, çok önemli bir kamu görevi ifa eden din görevlisi için lise tahsilinin, özellikle günümüz için yeterli olduğunu söylemek isabetli olmayabilir. Bu yetersizliği gidermek için açılmış olan ve örgün eğitim veren İlahiyat Meslek Yüksek Okulları, vaktiyle büyük bir boşluğu doldurmuş ve ülke çapında çok verimli bir eğitim vermiştir. Bu okullara öğrenci alımının durdurulması nitelikli din eğitimi açısından büyük kayıplara yol açmıştır. Daha sonra bu okulların yerine ikame edilen açıköğretim ilahiyat ön lisans programları ile bu kayıplar giderilmeye çalışılmışsa da oluşan boşluğun doldurulabileceği henüz söylenemez.

İlahiyat fakültesi mezunu olan din görevlilerinin fikhî bilgi ve bu bilgileri kullanma açısından kısmen daha yeterli olduğu görülmektedir. Bunda İlahiyat fakültelerinde okutulan eğitim, sosyoloji, psikoloji ve felsefe derslerinin katkısı vardır. Çünkü, bir din görevlisinin kendisine yöneltilen fikhî soruları cevaplandırmada bu dersler yoluyla kazandığı bakış açısı ve problem çözme yeteneğinin önemi büyüktür. Ancak başta Arapça olmak üzere

temel İslâm bilimlerine dair verilen derslerin hem içerik hem de süre bakımından yetersiz oluşu, öğrencilerin belli bir bakış açısı kazanmış olmalarına rağmen, konunun özüne vukufiyetin kifayetsizliği sebebiyle istenilen seviyeye ulaşabilmeleri mümkün olamamaktadır. Bu arada İlahiyat fakültelerinde “öğretmenlik uygulaması”na benzer bir “din görevliliği uygulaması”nın bulunmamasının da bu olumsuz sonucun doğmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür.

2-Görev Sırasında Yeterli Eğitim Desteğinin Verilmemesi

Tabipler arasında bir söz vardır: “İki yıl yayın takip etmeyen bir doktor bilgi bakımından hasta bakıcı seviyesine düşer”. Bu söz, her meslek erbabı için geçerli olduğu gibi, din görevlileri için de söz konusudur.

Görev sırasındaki eğitim desteğinin iki amacı vardır. Biri, görevlinin edindiği bilgileri unutmaması, diğeri de değişen şartlarla ilgili yeni bilgiler edinerek kendini geliştirmesi ve yenilemesidir.

Din görevlilerinin, fikhî bilgilerin ötesinde icra ettikleri meslek için en vazgeçilmez husus olan Kur’an kıraati konusunda bile, göreve başladıkları seviyenin çok altında olabildikleri bir vakiadır. Konuyla ilgili ilginç bir hatıramı paylaşmak isterim: Hizmet içi eğitim merkezinde aday imam-hatiplerin Kur’an dersine giriyordum. Okuyuşu çok zayıf olan bir kursiyer imama: “Bu halinle nasıl oldu da imamlık yeterlilik belgesi alabildin?” diye sorduğumda, “o komisyonda siz de vardınız” demesi üzerine çok şaşırılmıştım. Sonra kendisi açıkladı: “Sizin suçunuz yok hocam. Yeterlilik belge sınavına iyi hazırlanmıştım ve sınavda gayet iyi idim. Tayin süreci içerisinde ve atandıktan sonra geçen yaklaşık bir yıl içinde hiç çalışmadım ve maalesef bu hale geldim”.

İnsanın genelde içinde yaşadığı toplumla özdeş olma özelliği vardır. Kırsal alanda ya da yaygın eğitim ve kültür faaliyetlerinin sınırlı olduğu yerlerde görev yapan din görevlileri, bulunduğu toplumun seviyesini yükseltmek yerine; kısa zaman içerisinde bilgi ve kültür açısından o toplum seviyesine düşmekte, toplumu yönlendirecek bilgi ve motivasyonlarını kaybetmektedirler.

Diğer taraftan din görevlilerinin görev alanı ile ilgili yeni gelişmeler ve ilmî tartışmalardan haberdar olması gerekir. Bu yüzden de görev sırasında periyodik eğitim desteğinin büyük önemi vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın din görevlisine görev sırasında üç önemli eğitim desteği sağladığı

söylenbilir. Birincisi 30 aya varan uzun süreli ihtisas kursları, ikincisi bir ila üç ay arasında değişen hizmet içi eğitim kurslarıdır. Ayrıca bu çerçevede müftü ve vaiz düzeyinde yılda birkaç günlük seminerler de yapılmaktadır. Ancak bu seminerler idari mevzuatla ilgili bilgilendirme ve görüş alışverişi şeklinde yapılmaktadır. Her il ve ilçenin, kendi bölgesinde her yıl yaptığı mahallî kurslar ise belli sayıda görevliyi kapsamakta, fakat yeterli eğitici olmaması sebebiyle istenilen sonuç alınamamaktadır. Üçüncü olarak, Başkanlığın önemli bir eğitim desteği de süreli yayınlarıdır. Özellikle son iki yıldan bu yana mizanpaj ve içerik yönünden çok kaliteli bir yapıya kavuşan ve her görevliye düzenli olarak ulaştırılan "Aylık Diyanet Dergisi", günümüzde sıkça sözü edilen sürekli eğitimin en önemli unsuru sayılabilir. Üç ayda bir yayınlanan "Diyanet İlmî Dergi" ise yıllardan beri yayınladığı bilimsel yazılarla özellikle üst seviyedeki din görevlileri için diğer bir sürekli eğitim vasıtası olmuştur.

Genel hatlarıyla ifade etmeye çalıştığımız Başkanlık eğitim hizmetleri hiç de azımsanmayacak bir düzeydedir. Ancak seksen bin civarında bir sayıya ulaşmış bulunan büyük bir din görevlisi camiasının, mevcut hizmet içi eğitim imkanlarında sürekli bir eğitimle desteklenmesinin ve hizmet motivasyonlarının güçlü tutulmasının zorluğu açıktır. Hizmet içi eğitimin bir de mâlî boyutu vardır ki, ülkemizin içinde bulunduğu şartlar sebebiyle bu malî destek de azalmıştır. Ancak Türkiye Diyanet Vakfı'nın verdiği destekle, hizmet içi eğitim süreci aksatılmamaya çalışılmaktadır.

D- FIKHÎ BİLGİLERİN HAYATA YANSITILMASINDA YAŞANAN ZORLUKLAR

Din görevlileri edindikleri fikhî bilgileri topluma aktarırken önemli zorluk ve sıkıntılarla karşılaşmaktadırlar. Bu zorluk ve sıkıntıların şu sebeplerden kaynaklandığı söylenebilir:

1- Fikir ve Yorum Karmaşası

Türkiye'de dini konularda toplumu aydınlatma görevi resmî olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait olmasına rağmen, üniversitelerden bazı öğretim üyeleri, araştırmacı gazeteci ve yazarlar, bazı sivil toplum ve cemaat liderleri veya alt yapısı henüz oluşmamış din yorumcuları, çeşitli görsel ve basılı yayın organlarında dini konularda görüşleri sürmekte ve bu görüş ve düşünceler çoğu zaman diğer görüş sahiplerinin düşünceleriyle çelişebilmektedir. Mensubu buldukları kurumun fetvasıyla amel etmek ve topluma bu

fetvayı anlatmakla yükümlü olan din görevlisi, halkın radyo, televizyon ve basın yayın organlarından duyup okuyarak kendisine aktardığı farklı görüşler karşısında ciddi sıkıntılarla karşılaşmakta ve zaman zaman da yeni yorumlara açık olmamakla itham edilmektedir. Oysa Diyanet İşleri Başkanlığı, toplumun her kesimine din hizmeti götürme ve bunu yaparken de, verdiği fetvalarda halkın farklı mezhep ve din algılayışlarını göz önünde bulundurarak toplumda birlik ve beraberlik şuurunu güçlendirme gibi bir kamu görevi yapmaktadır. Dolayısıyla Diyanet verdiği fetvalarda, öncelikle dini kaynaklara dayanmak ve tarihsel tecrübeyi değerlendirmenin yanı sıra bu tür bir kamu maslahatını da dikkate almaktadır. Farklı görüş sahiplerinin de doğru kaynak ve yorumlara dayanmış olması elbette mümkündür. Ancak bu kimse-lerin, en azından Diyanet İşleri Başkanlığı kadar bir kamusal sorumluluğunun bulunmadığı göz ardı edilmemelidir. Bu durumda din görevlisine, özellikle bu fetvaları resmi sıfatla halka aktaran müftülere düşen görev, verdikleri fikhî bilgilerin altında yatan dinî gerekçeleri ve sebep olacakları sonuçları iyi değerlendirmek, farklı görüşleri referans göstererek itiraz edenlerin ruh hallerini iyi tahlil edip makul bir çerçevede iknaya çalışmaktır.

2- Güven Bunalımı

Fikhî bilgilerin halka yansıtılmasında din görevlisine duyulan güven büyük önemi haizdir. Bu güven duygusu ne yazık ki bazı sebeplerle zedelenmektedir:

a- Bilgide yetersizlik

Din görevlisinin yukarıda açıklamaya çalıştığımız sebeplerden dolayı fikhî bilgileri yetersiz olabilmektedir. Bu da sorduğu soruya düzgün cevap alamayan kimsenin din görevlisine olan güvenini sarsmakta, onun şahsında Diyanet'in ve Diyanet kaynaklı fikhî bilgilerin güvenilirliği de zedelenmektedir.

b- Sözle Davranışların Tutarsızlığı

Din görevlisinin güvenilirliğini zedeleyen en önemli sebeplerden birisi, belki de en önemlisi konuştukları ile davranışlarının birbirini tutmamasıdır. Her ne kadar, "dediğini yap yaptığını yapma" şeklinde söylemler geliştirilmişse de, zamanla böyle bir din görevlisinin dediklerine de itibar edilmemektedir.

c- Oluşturulan Olumsuz İmajlar

Özellikle din karşıtı çevreler tarafından din görevlisi hakkında olumsuz imaj oluşturma çabaları da güven kaybına yol açmaktadır. Yerli filmlerde çizilen imam portreleri, onlar üzerinden anlatılan bilime, ahlâka, insanlığa ve dolayısıyla dine uymayan söz ve davranışlar, yazılı basında yazılanlar ve çizilen olumsuz karikatürler kamuoyunda din görevlisini küçük düşürmekte ve ona olan güveni sarsmaktadır.

3- Aşırı Uçlar

Aşırı uçlar ifadesiyle siyasetten ticarete, terörden sapık ilişkilere varıncaya kadar emellerine dini duyguları alet eden oluşumları kastediyoruz. Kur'an'daki bazı âyetleri ve Hz. Peygamber (a.s.)'in bir kısım söz ve fillerini siyak-sibaktan, tarihi bağlamlarından kopararak parçacı bir yaklaşımla değerlendiren kimseler kendi emellerine kaynaklık edecek delilleri bulabilmektedirler. Sözelimi "*hüküm sadece Allah'a aittir*"³ âyetiyle demokrasiye karşı çıkılabilmekte, "*müşrikleri yakaladığınız yerde öldürün*"⁴ âyeti teröre delil sayılabilmektedir. Dinde orta yolun ve orta ümmet olmanın yolcusu olan din görevlileri, bu ve benzeri aşırı uçlar tarafından eleştirilmekte, hakiki dini anlatmamakla ve Müslümanları gerçek İslâm anlayışından uzaklaştırmakla itham edilmektedirler. Oysa Kur'an-ı Kerim'de Kitap Ehli vesile edilerek "*dinde aşırı gitme*" yasaklanmış,⁵ "*heva ve hevesini tanrı edinenler*" yerilmiştir.⁶ Aşırı uçlardaki kişiler genelde sahip oldukları anlayış konusunda iyi eğitilmiş olmalarından ve faaliyet gösterdikleri toplum kesimlerini iyi seçmelerinden dolayı kolayca sempatizan toplayabilmektedirler. Dolayısıyla din gibi hassas bir kavramı istismar ederek emellerine ulaşmak isteyenler, her zaman için Diyanet görevlisinden rahatsız olurlar, değişik yollarla onun hizmetini engellemeye çalışırlar.

4- Fıkhî Bilgilerin Gerçek Hayatla Örtüşmemesi

Genelde din, özelde de fıkhî bilgiler insan hayatına yansıdığı ölçüde amacını gerçekleştirmiş olur. Kitaplarda yazılı olup uygulanma imkanı bulunmayan hükümlerin hiçbir anlamı olmaz. Bu noktadan hareket edildiğinde din görevlilerince halka aktarılan fıkhî bilgilerin özellikle muamelât/borçlar

³ Yusuf 12/40.

⁴ Tevbe 9/5.

⁵ Mâide 5/77.

⁶ Câsiye 45/23.

hukuku ile ilgili olanlarının pek çoğu günlük hayatın gerçekleriyle örtüşmemektedir. Tamamen verildikleri dönemlerin şartlarından kaynaklanan fetvaların günümüz Müslümanlarınca uygulanmasının istenilmesi, pek çok konuyu içinden çıkılmaz hale getireceği gibi, dini kaygı taşıyan insanların dini hükümlerden şüphe duymalarına ve zamanla belli ritüeller dışında dini, hayatlarından çıkarmalarına sebep olmaktadır. Sözelimi vaktiyle ölçüyle satılan mallar günümüzde tartıyla satılmaktadır. Ölçü esasına göre verilen fetvalar tartı esasına göre verilen fetvalardan farklı olacağından, bugün için bu hükümlerin uygulanması da mümkün olmayacaktır. Bu hususta fikhin birçok bölümlerinden örnekler vermek mümkündür.

Diğer taraftan günümüz fıkıh problemlerinin çözümüyle ilgili çalışma ve tartışmaların büyük çoğunluğu, ya halkın anlayamayacağı ya da anlaşıp da uygulayamayacağı derecede teorik boyutta gerçekleşmektedir. Bugün için pek çok konunun çözümünde salt dini bilgi yeterli değildir. Ekonomiden sağlığa, çevre sorunlarından uluslararası ilişkilere kadar pek çok konuda fikhî bir hüküm verebilmek için bu konuların uzmanlarının görüşlerinin alınmasına şiddetle ihtiyaç vardır. Aksi halde verilen hükümler, hiçbir şekilde hayatî geçerliliği olmayan, bir zihinsel jimnastikten öteye geçmeyecektir.

5- Fıkıhın Derûnî Boyutunun Göz Ardı Edilmesi

Günümüzde fıkıh bir hukuk sistemi olmaktan daha çok Müslümanların kişisel hayatlarındaki tercihleriyle sınırlı kurallar olarak yaşanmaya çalışılmaktadır. Hukuk sisteminin ardında yaptırım gücü bulunan kurumlar mevcut iken, günümüzdeki fikhî kuralların müeyyidesi dinî ve manevî duygulardır. Bu sebeple fikhî bilgilerin salt hukuk bilgileri şeklinde, konunun derûnî/manevî boyutundan arındırılarak halka anlatılması, bu bilgilerin içselleştirilememesine yol açmaktadır. İlk başta da ifade ettiğimiz gibi fikhin nihâî amacı, insanın Allah'ın razı olacağı bir hayat yaşamasını temine yardımcı olmaktır. Dolayısıyla fikhî bilgileri hayatında uygulayan kimsenin sevap alma ve Allah'ın rızasını kazanma duygusunu hissetmesi, fikhin amacının gerçekleşmesi açısından büyük önem taşır. Aksi takdirde bu kuralların uygulanmasını cezbedecek bir sâik kalmamış olur. Uygulayanlar da, yaptıklarının mahiyetinden habersiz, kuru bir emekle manevî bereketten mahrum olmuş olurlar. Günümüzde ibadetleri şeklen yerine getirdiği halde, insan ilişkilerinde dine aykırı pek çok tutum sergileyen ve bundan dolayı da ibadet eden insanlar için hoş olmayan sözlerin sarfedilmesine sebep olan kimseler, böyle bir mahrumiyete düşenlerdir.

Halkın aslında fikhî bilgileri, farkında olarak ya da olmayarak manevî boyutuyla yaşadığı da bir gerçektir. Bu bakımdan din görevlisinin, fikhin derûnî boyutunu gözetmeden aktardığı katı kuralları halkın çok da benimsemediği, o kuralları hissederek yaşayabileceği bir niteliğe büründürerek hayatına yansıttığı da bir vakiadır. Sözelimi fikh, israf vb. gerekçelerle mezar üzerine inşaat yapmanın uygun olmadığına hükmettiği halde, halk özellikle sevdiği büyük şahsiyetlerin türbelerine bir kültür mirası olarak sahip çıkmış ve bunları milli kimliğinin bir parçası haline getirmiştir. Din görevlisine düşen, bid'at gerekçesiyle bu binalara karşı çıkmak değil, şayet bu mekânlarda İslâm dinine uygun olmayan hal ve davranışlar varsa onlarla mücadele etmektir. Aksi takdirde toplumsal algılayışa ters düşer ve inandırıcılığını kaybeder.

Yeri gelmişken bir hususu arzetmek yerinde olacaktır. Din görevlileri olarak sık sık halkın bid'at ve hurafelere olan ilgisinden şikayet ederiz ama, onları bu ilgiye iten faktörün ne olduğunu araştırmayız. Oysa bu hususu irdelememiz gerekmektedir. Dolayısıyla sonuçla uğraşmak yerine sebebi araştırmalıyız. Kanaatimiz o ki, halka fikhin derûnî boyutu gözardı edilerek anlatılan şeyler, onların ruhî ihtiyaçlarını gerektiği kadar karşılamamaktadır. Yaptığı her ibadette ve her işte Yüce Yaratıcı'nın rızasını düşünen, O'nun rahmetini, bereketini, Fetih suresindeki ifadeyle O'nun "el"ini her an kendi üstünde hissedene⁷ ve gerçek tevekkül duygularıyla yaşayan Müslümanın Allah'tan başka bir varlıktan yardım dileme ihtiyacı duyması mümkün değildir. Dolayısıyla, fikhî bilgiler bu manevî duygularla birlikte verildiği takdirde bu problem büyük ölçüde çözülmüş olacaktır.

Bu ifadelerden fikhin yozlaştırılması, onun sulandırılması ve fikhî bilgilerin halkın anlayışına feda edilmesi gibi bir sonuca varılmamalıdır. Tarih-te fukahâ ile mutasavvıfların ihtilafında bu tür yargıların büyük rolü olmuştur. İnancımız şu ki, fikhin kuralları olmasa dinî hükümlerin varlığı da tehlikeye girmiş olur. Kastımız, fikhî hükümlerin manevî boyutuyla halka aktarılmasıdır. Bir misal vermek gerekirse; fikha göre, şartlarını hâiz bir müslümanın namaz kılması bir vecibedir, yani bir borçtur. Namazı sadece bir borç olarak anlatmak kanaatimizce çok uygun bir yöntem değildir. Zira insanlar borç ödemekten hoşlanmazlar ve mümkün olduğu kadar geç ödeme yoluna, yani kaza etme yoluna giderler. Oysa öncelikle namaz ibadetinin

⁷ Fetih 48/10.

Allah ile iletişim kurmanın en sağlıklı yollarından biri olduğu, bedenini yeme içmeye olan ihtiyacı ne ise ruhun da namaza olan ihtiyacının o olduğu, kılınamadığı takdirde ruhen hasta olunacağı anlatılıp inandırılırsa, daha sonra da kılınamayan namazların ödenmesinin manevî bir borç olduğu vurgulanırsa, hem namaz ibadetini yapanların artacağını, hem de namaz kılanların da kıldıkları namazdan daha çok manevî haz alabileceklerini söylemek mümkündür.

SONUÇ

Fıkhî bilgiler, insanın söz ve fiillerini doğrudan ilgilendirmesi sebebiyle İslâm dininin insan hayatına yansıyan önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu bilgilerin insanlara ulaştırılması günümüzde çoğunlukla din görevlileri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla konunun iki önemli yönü bulunmaktadır.

1- Fıkhî bilgilerin günlük hayatın problemlerini çözer nitelikte olması

2- Bunları halka aktaracak din görevlilerinin bilgi, uygulama ve yöntem bakımından yeterli donanıma sahip olmaları.

Mezhebi, meşrebi, dünya görüşü ne olursa olsun, ülkemiz insanlarının büyük çoğunluğu sağlam bir dini inanca sahiptir ve uygulamada belli eksiklikleri bulunsa da ibadetler, haramlar ve helaller konusunda belirli hassasiyetlere sahiptir. Kendilerine tutarlı, dengeli, sevgi ve hoşgörüyü esas alan, günlük hayatlarını kolaylaştırıcı ve işlerinde verimli olmayı sağlayan fıkhî bilgilerin sunulması halinde bunları hiç şüphesiz kabullenip sahiplenecektir. Din görevlilerimiz bu misyonun sahibidirler. Bir milletin en önemli temel harcını oluşturan dinin öğretilmesi ve benimsetilmesi görevini üstlenen din görevlileri, sosyal ve ekonomik sıkıntılara rağmen bu görevi en iyi şekilde yerine getirme çabası içindedir, en azından bu konuda samimi duygular taşımaktadırlar. Sağlıklı bir din anlayışı ve sağlıklı bir iletişim tarzı sayesinde, Halim Sabit'in ifadesiyle "hayatlı din, dinli hayat" hiç de hayal değildir.